УДК 378.14

Галімська І. І. старший викладач, аспірант (Кіровоградська льотна академія національного авіаційного університету, м. Кіровоград)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЛЬОТНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. *В статті досліджено проблему професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіафахівців у вищих навчальних закладах. Розглянуто зміст поняття «професійно-прикладна фізична підготовка», виявлено особливості цього виду підготовки у сучасних умовах у вищих навчальних закладах авіаційного профілю. Визначено причини неефективності функціонування професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіаційних фахівців.*
Ключові слова: *вищий навчальний заклад, фізична підготовка, професійно-прикладна фізична підготовка.*

Аннотация. *В статье исследована проблема профессионально-прикладной физической подготовки будущих авиаспециалистов в высших учебных заведениях. Рассмотрено содержание понятия «профессионально-прикладная физическая подготовка», выявлены особенности этого вида подготовки в современных условиях в высших учебных заведениях авиационного профиля. Определены причины неэффективности функционирования профессионально-прикладной физической подготовки будущих авиационных специалистов.*
Ключевые слова: *высшее учебное заведение, физическая подготовка, профессионально-прикладная физическая подготовка.*

Annotation. *The article studies the problem of professional-applied physical training of future aviation specialists in higher educational institutions. The concept of «professional-applied physical training», the peculiarities of this type of training in modern conditions at universities of aviation profile is considered. The reasons of ineffective functioning of future aviation specialists' professional-applied physical training are identified.*
Keywords: *higher educational establishment, physical training, professionally-applied physical training.*

Підготовка майбутніх фахівців у нових ринкових умовах та під час глобальної кризи вимагає від кожного навчального закладу вдосконалення всіх процесів та функцій (навчальних, виховних, оздоровчих, інформаційних тощо), покликаних підготувати особистість до високопродуктивної

професійної діяльності, до здатності приймати самостійні рішення, до уміння самостійно вчитися та набувати певні трудові знання, уміння і навички протягом усього життя, щоб бути конкурентоспроможним. На сьогоднішній день стає актуальним і взаємозв'язок професійної орієнтації, професійного відбору, спрямованого використання засобів і методів фізичної підготовки для профілюючої професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП). Варто підкреслити, що спеціалізована фізична підготовка будується на загальній фізичній підготовці, органічно доповнює її, але не відчужується від неї, не протиставляється їй, визначаючись своїми специфічними засобами, методами, формами, які сприяють досягненню і збереженню стану готовності до праці взагалі і до даного виду праці, зокрема. Дослідження, проведені О. Зарічанським [1], підтверджують наявність закономірних позитивних зв'язків між загальною і спеціалізованою фізичною підготовленістю працівників, причому значення загальної фізичної підготовленості зростає за умов її реалізації паралельно та у тісному взаємозв'язку з процесом спеціалізації.

Таким чином, одне з перших місць у формуванні професійно важливих якостей у майбутніх фахівців, зміцненні їхнього здоров'я, а відтак і покращенні продуктивності праці, належить ППФП. Вона спрямована на загальний фізичний розвиток, підготовку і швидке якісне засвоєння професійних навичок, сприяє кращому засвоєнню спеціальних рухів, психічних і фізичних якостей, формуванню професійних навичок, від яких залежить професійна діяльність людини, сприяє формуванню умінь і навичок, необхідних для оволодіння професіями [2, с. 137].

Питаннями покращення професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) займаються багато дослідників у різних галузях наук, у тому числі і з фізичної культури: М. Виленский, Е. Гук, В. Іващенко, В. Ильинич, В. Кабачков, П. Петров, Р. Раєвський та ін. [3]. Але засоби фізичної культури недооцінюються у формуванні професійно важливих якостей у сучасній практиці роботи ВНЗ, про що свідчить аналіз навчальних програм, безпосереднє проведення занять з фізичного виховання у різних ВНЗ, які проаналізовані авторами.

Проблемі професійно-прикладної фізичної підготовки фахівців присвячено значну кількість праць науковців; зокрема учнів системи профтехосвіти (П. Іонов, В. Кабачков, А. Пашін, С. Полієвський, Л. Сухарєва), студентів ВНЗ сільськогосподарського (В. Ільїніч, Ю. Поздняков, М. Хома), фізкультурного (В. Корецький, О. Крівчікова, Є. Кузмічьова, С. Філь), хімічного (В. Калугін, В. Наскалов), технічного (І. Ігнатов, Ю. Полухін, Р. Раєвський, В. Філінков), морського (А. Кандауров, Е. Полухін, Є. Мінін, М. Щодро), медичного (Е. Гук, А. Дяченко, В. Зіва, Г. Куценко), льотного (О. Зарічанський, О. Коломієць, Р. Римик, В. Філінков, С. Халайджі, О. Ярмощук) профілів.

Метою нашої статті є дослідження проблеми професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіафахівців у вищих навчальних закладах.

Для цього передбачається вирішити такі завдання: розкрити зміст поняття «професійно-прикладна фізична підготовка»; оцінити особливості цього виду підготовки у сучасних умовах у вищих навчальних закладах авіаційного профілю; визначити причини неефективності функціонування професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіаційних фахівців.

Кожна професія висуває специфічні вимоги до фізичних і психічних якостей людини, її прикладних умінь і навичок. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх авіафахівців також має свої особливості, які полягають в тому, що вона вирішує широке коло спеціальних завдань, для реалізації яких відбирають найбільш адекватні ефективні засоби і методи фізичного виховання, форми організації навчально-виховного процесу майбутніх авіафахівців. Зміст професійно-прикладної фізичної підготовки студентів ВНЗ авіаційного профілю визначається рядом факторів, зумовлених структурою і розвитком сучасного виробництва. Крім того, зміст ППФП визначає вимоги до особистості фахівця, і, насамперед, вимоги до його фізичної та психічної підготовленості, які, у свою чергу, зумовлюються факторами, тісно пов'язаними зі специфікою професійної діяльності. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх авіафахівців до високопродуктивної роботи здійснюється у таких напрямках: оволодіння прикладними вміннями та навичками, які є елементами окремих видів спорту;акцентоване виховання окремих фізичних і спеціальних якостей, особливо важливих для високопродуктивної роботи майбутнього авіафахівця; отримання прикладних знань і вмінь застосування засобів фізичної культури у режимі роботи та відпочинку з урахуванням екстремальних умов роботи та вікових особливостей. Разом з тим, професійно-прикладна фізична підготовка не є відокремленою від традиційної системи фізичного виховання, а є органічно пов'язаною з усіма її основними напрямками, важливою частиною, розділом фізичного виховання, головний зміст якої - формування фізичних здібностей, що відповідають специфічним потребам даної професії, озброєння професійними вміннями і навичками [4, с. 21].

Не зважаючи на те, що науковому дослідженню професійно-прикладної фізичної підготовки присвячено ряд наукових праць, але немає єдиного визначення цього виду підготовки, а отже, її мету, завдання та функції недостатньо досліджено. Так, дослідник О. Зарічанський. стверджує, що професійно-прикладна фізична підготовка – це спеціалізований вид фізичного виховання, спрямований на формування і підтримку належного рівня фізичної підготовленості майбутніх авіафахівців відповідно до вимог конкретного виду професійної діяльності. О. Коломієць та Р. Римик у своїх дослідженнях доводять, що професійно-прикладна фізична підготовка являє собою спеціалізований вид фізичного виховання, здійснюваний згідно з

особливостями обраної професії. В. Філінков та С. Халайджі вважають професійно-прикладну фізичну підготовку складовою частиною формування висококваліфікованих професіоналів, ефективним засобом забезпечення їхньої фізичної надійності і готовності до активної життєдіяльності та високопродуктивної праці в обраній галузі. На думку О. Ярмощук, професійно-прикладна фізична підготовка формується одночасно із загальною фізичною підготовкою залежно від виду праці [5, с. 181].

Отже, професійно-прикладна фізична підготовка – один із основних напрямків системи фізичного виховання, що формує прикладні знання, фізичні та спеціальні вміння та навички, які сприяють досягненню об'єктивної готовності людини до умов професійної діяльності.

Дослідження проблем організації ППФП майбутніх спеціалістів на основі аналізу літературних джерел, практичного досвіду роботи дозволило визначити причини неефективності її функціонування, зокрема:відсутня концепція системи ППФП у ВНЗ, а чинні підходи потребують нового трактування мети, завдань і принципів фізичного виховання; відсутня специфічна відповідність спеціальностей змісту ППФП; в основу організації навчального процесу покладений нормативний авторитарний командний підхід; відсутня науково обґрунтована система модельних нормативів спеціальної фізичної підготовленості у відповідності до специфічності спеціальностей; відсутні скореговані державним стандартом навчальні програми з ППФП; відсутній алгоритм побудови навчального процесу згідно з вимогами теорії та методики фізичного виховання (ТМФВ) і методики розвитку психофізіологічних якостей у річному циклі навчального року і протягом навчання; наявний низький організаційний рівень ППФП на всіх рівнях управління; відсутні науково обґрунтовані підходи до формування мотивації до занять ППФП; наявна незацікавленість викладачів в інноваційних підходах до побудови ППФП. Отже, розгляд сучасної концепції фізичної підготовки майбутніх фахівців вимагає змін в її структурі та змісті, що свідчить про необхідність створення відповідних педагогічних умов для вдосконалення, а в деяких випадках і формування фізичних та психофізичних якостей, які визначають успішне опанування спеціальністю, надійність професійних знань, навичок і вмінь, високий рівень працездатності і збереження професійного довголіття майбутнього спеціаліста.

У професійно-прикладній фізичній підготовці студентів льотного ВНЗ виділяють два основні напрямки: загальну фізичну підготовку та спеціалізовану ППФП. При розгляді цих напрямків ППФП важливо підкреслити фундаментальне значення принципу єдності загальної і спеціальної підготовки, врахування якого в процесі реалізації ППФП сприяє ефективному формуванню необхідних адаптаційних реакцій в організмі людини, що сприяють успішному формуванню професійного довголіття та професійно важливих якостей.

Система професійної підготовки льотного складу являє собою сукупність спеціально підібраних дисциплін, інтегративний вплив яких у ході їх функціонування спрямований на досягнення концентрованого результату надійності майбутнього авіафахівця у звичайних та екстремальних умовах діяльності [6]. Розглянемо більш детально структурні елементи професійної підготовки майбутніх авіафахівців, що включає в себе теоретичну, загально фізичну та професійно-прикладну фізичну підготовку.

Теоретична підготовка професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіафахівців забезпечує формування загальнофункціональних і спеціальних знань, навиків, умінь та якостей особистості авіафахівця. Її завданням є застосування творчого підходу до вирішення проблем у професійній діяльності у зв'язку з умовами та характером розвитку ситуації. Теоретичні заняття з фізичного виховання, як правило, проводяться у формі бесід і самостійного вивчення літературних джерел, які дозволяють дослідити умови праці фахівців даної професії, вимоги до їх фізичної та психофізичної підготовленості, роль професійної фізичної культури та ППФП у професійної діяльності. Особлива увага приділяється засобам і методам виховання психічних і фізичних якостей, професійно важливих для майбутніх авіафахівців.

Загальна фізична підготовка займає особливе місце у професійній підготовці майбутніх авіафахівців та сприяє підвищенню професійної підготовленості, вихованню моральних і психічних якостей. Вона проводиться у вигляді практичних занять різних форм: спеціальні навчально-тренувальні заняття з фізичного виховання та професійно орієнтовані, спортивно-масові заходи із професійно-прикладною цілеспрямованістю; індивідуальні та самостійні заняття. За своєю спрямованістю навчальний процес фізичної підготовки поділяється на загальну, ППФП, що коригує, та профілактичну підготовки. Таким чином, на нашу думку, процес фізичної підготовки має плануватися відповідно поставленої мети підготовки майбутніх авіафахівців, що сформульована на початку дослідження. Для досягнення цієї мети у підготовці майбутніх пілотів у ВНЗ авіаційного профілю використовуються такі засоби фізичної підготовки: фізичні вправи, тренажерні пристрої та засоби особистої та суспільної гігієни.

В процесі ППФП майбутніх авіафахівців повинні використовуватись важливі компоненти навчального процесу з фізичного виховання: демонстративний – показ вправ; мотиваційний – формування позитивної мотивації під час занять фізичним вихованням; діагностичний – фіксація помилок, вчасно й оперативно виправляння їх; регулятивний – регулювання фізичного та психофізичного навантаження; контрольний –контроль за процесом навчання, планування навчально-тренувального процесу тощо. Таким чином, процес ППФП поєднує у себе загальнофізичну та спеціальну професійно-прикладну фізичну підготовки, які спрямовані на розвиток

високого рівня працездатності, зміцнення здоров'я, загартовування організму, а також підвищення загальнофізичної підготовленості організму, розвитку й удосконалення морально-вольових якостей майбутніх авіафахівців. Основний напрямок професійно-прикладної фізичної підготовки складають фізичні вправи, які, за своєю специфікою, поділяються на загальнофізичні та спеціальні.

До загальнофізичних вправ відносяться легка атлетика, в основі якої лежать природні рухи людини; ходьба, біг, стрибки й метання, що сприяють удосконаленню життєво важливих умінь і навичок. Крім того, заняття легкою атлетикою підвищують функціональні можливості всіх органів і систем, особливо нервово-м'язової, серцево-судинної, дихальної, тобто тих, які найбільшою мірою забезпечують успіх у будь-якому виді фізичної діяльності, а також підвищують стійкість до несприятливих факторів професійної діяльності. Різні вправи легкої атлетики виховують у людини такі важливі фізичні якості, як швидкість і витривалість, спритність і сила, а також морально-вольові якості: завзятість у досягненні мети, уміння переборювати труднощі, силу волі й ін. [7, с. 244]; виконання вправ з партнером (із предметами та без предметів), з навантаженням; аеробіка, яка дає змогу використовувати час проведення занять з максимальною користю, поєднуючи у собі формування ряду важливих якостей (витривалість, силу, гнучкість, координацію рухів, просторову орієнтацію, увагу, пам'ять, слух та ін.) [8, с. 395].

До спеціальних вправ відносяться: спортивні ігри – рухливі, в тому числі спеціально ускладнені. У ході цих занять виховуються оптимальні рухові реакції на різні подразники – світлові, звукові, тактильні (дотикові, відчутні) й ін. Крім того, формуються спеціальні якості професійного спрямування: просторова орієнтація, розподіл і перемикання уваги, оперативна пам'ять та увага, що має визначне значення для пристосування людини до роботи з сучасних літальними апаратами, яка висуває відповідні вимоги до швидкості реакції й точності рухів фахівців, що обслуговують цю техніку і забезпечують надійність польотів.

Ці якості необхідні у роботі майбутніх авіафахівців, де важлива підвищена швидкість відповідних реакцій на раптову появу об'єкта, терміновість вибору й прийняття рішень; комбіновані вправи та естафети із застосуванням елементів спортивних ігор; настільний теніс, що сприяє розвитку швидкості реакції рухів і зору, координації та спритності; плавання, яке спрямоване на формування навичок подолання водних перешкод уплав, виконання стрибків у воду, надання допомоги потопаючим, виховання витримки й самовладання, а також розвиток сили, швидкості, витривалості, спритності, спеціальних психофізіологічних якостей: просторового орієнтування, стійкості при диханні в умовах надлишкового тиску, стійкості до гіпоксії та ін. Пірнання, стрибки у воду з вишки сприяють вихованню сміливості, емоційної стійкості, волі у досягненні поставленої мети; вітрильний спорт,

що формує витривалість, силу, гнучкість, координацію рухів, а також спеціальні психофізіологічні якості: просторове орієнтування, увагу, пам'ять, почуття команди та рішучість дій в екстремальних умовах. Як спеціальний засіб можна застосовувати загальнофізичні вправи за спеціальними методиками. З метою удосконалення процесу фізичної підготовки майбутніх авіафахівців також проводяться індивідуальні заняття за бажанням студентів для покращення засвоєння нового матеріалу або окремих його елементів, а також самостійні заняття, які проходятьу вигляді факультативних занять.

Таким чином, виходячи з особливостей професійної діяльності, система професійної підготовки майбутніх авіафахівців являє собою явище, складність якого зумовлена різноманіттям формуючих засобів підготовки; різною «формуючою здатністю» окремих засобів підготовки; керуванням різними педагогічними процесами;особливою складністю взаємодії системи професійної підготовки в цілому та її субсистем з організмом майбутнього авіафахівця (у цілісному розумінні). Саме тому розв'язання проблеми створення концепції науково-методичного обґрунтування системи ППФП майбутніх фахівців у ЛВНЗ з метою поліпшення даної підготовки для виробництва є досить актуальним і має великий практичний і науковий інтерес. У зв'язку з цим перед ППФП як основою спеціальної фізичної підготовки фахівців висуваються нові завдання, які потребують розробки сучасних технологій організації системи ППФП у ЛВНЗ.

1. Зарічанський О. А. Педагогічні умови професіонально-прикладної фізичної підготовки курсантів ВНЗ освіти І–ІІ рівня акредитації МВС України: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Зарічанський Олег Анатолійович. – Тернопіль, 2002. – 165 с. **2.** Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : навч. посіб. / С. І. Присяжнюк, В. П. Краснов, М. О. Третьяков та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с. **3.** Виленский М. Я. Повышение воспитательно-образовательного потенциала физической культуры в формировании личности современного специалиста / М. Я. Виленский // Теория и практика физической культуры. – 1987. – № 10. – С. 11–13. **4.** Раевский Р. Т. Организационно-методические основы профиссионально-прикладной физической подготовки студентов технических вузов / Р. Т. Раевский // Научные проблемы физического развития студентов и повышение их работоспособности: тезы Республиканской науч. конф. - Донецк, 1984. – С. 21–22. **5.** Холодов Ж. К. Теория и методика физического воспитания и спорта / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнєцов. – М. : Академія, 2000. – 480 с. **6.** Макаров Р. Н. Методические рекомендации по физической и психофизиологической подготовке летного и курсантского состава гражданской авиации: учеб. пособ. / Р. Н. Макаров. – М. : Воздушный транспорт, 1988. – 344 с. **7.** Іващенко В. П., Безкопильний О. П. Теорія і методика фізичного виховання: Підручник. – Ч. 2. – Черкаси: Видавництво ЦНТЕІ, 2006. – 467 с. **8.** Физическая культура студента / под. ред. В. И. Ильинича. – М. : Г ардарики, 2003. – 448 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Савченко Н. С.